

НАУКОВІ ТА ОСОБИСТІ ВЗАЄМИНИ ІВАНА ФРАНКА І ЗЕНОНА КУЗЕЛІ¹

Євген Нахлік, Тамара Подоляка. Наукові та особисті взаємини Івана Франка і Зенона Кузеля²

У статті висвітлено найширший (відомий авторам) спектр наукових та особистих стосунків І. Франка з українським етнологом, фольклористом, лексикографом, бібліографом, славістом і громадським діячем З. Кузелею (спільна участь в антропологічно-етнографічній експедиції, співпраця в Науковому товаристві імені Шевченка, різних виданнях, листування, відгуки про праці один одного, спогади З. Кузеля про І. Франка).

Ключові слова: франкознавство, українська етнологія, фольклористика, славістика, мемуаристика, австрійська стипендія для слов'янських митців.

Евгений Нахлик, Тамара Подоляка. Научные и личные взаимоотношения Ивана Франко и Зенона Кузели

В статье освещён наиболее широкий (известный авторам) спектр научных и личных взаимоотношений И. Франко с украинским этнологом, фольклористом, лексикографом, библиографом, славистом и общественным деятелем З. Кузелей (совместное участие в антропологическо-этнографической экспедиции, сотрудничество в Научном обществе имени Шевченко, разных изданиях, переписка, отзывы о трудах друг друга, воспоминания З. Кузели об И. Франко).

Ключевые слова: франковедение, украинская этнология, фольклористика, славистика, мемуаристика, австрийская стипендия для славянских деятелей искусства.

Yevhen Nakhlik, Tamara Podoliaka. Scholarly and personal contacts between Ivan Franko and Zenon Kuzelia

The authors have studied all the known scholarly and personal contacts between Ivan Franko and Zenon Kuzelia, Ukrainian ethnologist, Slavist and public figure, researcher of folklore, lexicography and bibliography: their common work in the anthropological and ethnographic expedition, in the Shevchenko Scholarly Society, in various editions, letters, reviews of each other's publications, Z. Kuzelia's memoirs about I. Franko.

Key words: Franko Studies, Ukrainian ethnology, Folklore Studies, Slavonic Studies, memoirs, Austrian Scholarship for Slavonic Artists.

Серед українських вчених гуманітарного профілю, з якими спілкувався Іван Франко, певною інтенсивністю вирізняються його контакти із Зеноном Кузелею – етнологом, фольклористом, мовознавцем, бібліографом і громадським діячем. Народився він 23 червня 1882 р. в с. Поручині (тепер Бережанського р-ну Тернопільської обл.) у сім'ї польського службовця Франциска (Франца) Кузеля. Мати, Іванна Лепка, походила з відомого українського роду Лепких (Сильвестр Лепкий, український громадсько-культурний діяч і письменник, знаний під літературним псевдонімом Марко Мурава, – її рідний брат). Дитячі роки Зенона пов'язані з Бережанами, куди сім'я переїхала 1888 року і де він закінчив польську гімназію (1892 – 1900). Продовжив навчання у Львівському (1900 – 1901) та Віденському (1901– 1905) університетах. Обирався головою віденського студентського товариства „Січ” (1902 – 1904). Став доктором слов'янської філології (1906), дійсним членом Наукового товариства імені Шевченка (від 1909). Працював бібліотекарем і секретарем семінару Ватрослава Ягича (у 1904–1906 рр.), референтом слов'янського відділу і редактором слов'янської частини друкованого каталогу в бібліотеці Віденського університету (1906 – 1909), за офіційною термінологією – неприставленим практикантом (од березня 1907), відтак приставленим практикантом (од квітня 1908). Від лютого 1909 року – приставлений практикант, а від березня 1913-го – бібліотечний асистент у бібліотеці Чернівецького університету [див. особовий листок: 22: арк. 3, 6], опікувався слов'янським відділом і читальнею. Від 1913 року – водночас лектор української мови в Чернівецькому університеті. Від 1914-го – на еміграції (в Австрії, Німеччині, Франції). Надзвичайний член, професор Українського наукового інституту в Берліні (1926 – 1945), голова Європейського осередку НТШ (1949 – 1952), а від 1948 року – головний редактор Загальної частини „Енциклопедії українознавства” (разом із Володимиром Кубійовичем). Помер 24 травня 1952 р. в Парижі, похований

¹ Розвідку написано на основі статті до Франківської енциклопедії, що готується до друку в Інституті Івана Франка НАН України.

² Розвідку написано на основі статті до Франківської енциклопедії, що готується до друку в Інституті Івана Франка НАН України.

у м. Сарселі (Франція) (грунтовний огляд життєвого шляху та наукової діяльності З. Кузеля як етнографа, лексикографа та бібліографа подано у статті Володимира Погребенника [17]).

Франко гостював на Тернопільщині у родичів Кузеля: дядька – о. Сильвестра Лепкого, і свояка – о. Омеляна Глібовицького (дружиною о. Сильвестра була Домна з Глібовицьких). У Сильвестра Лепкого в с. Жукові, за спогадами його сина Богдана Лепкого, Франко побував другої половини липня „року, мабуть, чи не 1892” [8, с. 623]; за спогадами ж Миколи Чайківського, ця подорож Франка на Бережанщину відбулася влітку 1893-го або 1894 року [21, с. 505–506]. У франкознавстві подорож Франка до Жукова датується літом 1894 року [10, с. 41–42; 11, с. 58]. Омеляна Глібовицького, пароха в с. Циганах, Франко відвідав у серпні 1895 року (див. Франкового листа з Циган від 8 серпня 1895 р. до А. Кримського [18, т. 50, с. 50–51]). Ці гостювання зробили постать поета об’єктом родинних спогадів: „Молодим учеником я прислухувався частим розмовам і оповіданням про товариську вдачу Франка, про його риболовлю та про теми всяких оживлених дискусій, що велися тоді в гостинній хаті о. Глібовицького між Франком і сталими та принагідними вакаційними гістьми”, між якими були Василь Щурат, Богдан Лепкий. „Багато дечого”, що його тоді цікавило, Кузеля чув про Франка від Сильвестра Лепкого [4, с. 243].

А тим часом перша зустріч із Франком відбулася в Кузелі щойно 1897 року під час приїзду останнього як гімназиста до Львова по книжки – саме тоді він зайшов до Франкового помешкання, про що згадував так: „<...> Франко був дуже приступний та ввічливий, розмовляв зі мною, наче з дорослим, довший час і дав мені на відхіднім деякі свої й чужі видання”, між іншим – „Австро-руські спомини” М. Драгоманова й числа „Літературно-наукової бібліотеки” [4, с. 243]. Восени 1898 року Кузеля долучився до бережанської делегації, яка вирушила до Львова на відзначення 25-річчя літературної діяльності Франка, „бачив тоді Франка під час його свята” й навіть 1926 року пам’ятав його „відповідь на вітальні промови” Володимира Гнатюка, Михайла Грушевського, Наталії Кобринської та Михайла Павлика [4, с. 243]. Зустрічі з Франком залишили яскраві спогади з гімназійних років Кузеля, а юнацькі ідеали (подорож на ювілей відбулася одразу після того, як Кузеля заснував у гімназії таємний гурток „Молода Україна”) отримали своє ствердження – він дістав заохочення до дальшої національно-патріотичної діяльності й інтелектуального розвитку.

Під час навчання на філософському факультеті Віденського університету Кузеля тісно співпрацював з НТШ і став одним з найактивніших авторів рубрик „Бібліографія” та „Наукова хроніка” у „Записках НТШ”. За успішну працю в НТШ Кузелі тричі (1904 – 1906) призначали стипендії в розмірі 300 корон для продовження наукових студій у Відні. 1905 року він став членом Етнографічної комісії НТШ.

Найдовше у Франковому товаристві Кузеля перебував від 19 серпня до 5 вересня 1904 р. під час антропологічно-етнографічної експедиції під керівництвом Федора Вовка на Бойківщину, яка розпочалася із сіл Мшанець (тепер Старосамбірського р-ну Львівської обл.) і Дидьова (його мешканців виселено у 1944 – 1946 радянським режимом під час операції очищення прикордонної смуги; тепер на цьому місці кордон України з Польщею). Тоді він мав змогу спостерігати Франка як особистість, а також безпосередній процес його письменницької творчості, дивувався її „незвичайній легкості”, про що залишив цікаві спогади. Коли Кузеля і Ф. Вовк у хаті мшанецького священика провадили антропометричні вимірювання й заповнювали бланки, Франко „вкидав сам час від часу якесь слово” або запитання, щось собі занотовував, а бувало, „стояв, при бічнім бюрку, що було розміщене просто вікон під стіною, й писав звичайно оповідання. <...> Його перо скоренько ховалося по невеликих чвертках паперу, й здавалося, що він весь потонув у своїй праці, незважаючи на гамір і присутність більшого товариства в кімнаті. Але ось щось у розмові його зацікавило, й він відвертався від стола, переривав роботу, не кидаючи з рук пера, й мішався до розмови, щоб потім так само скоро вертати до свого писання”. А загалом у Мшанці Франко до «антропометричних робіт не вмішувався, хіба тільки жартами. Час від часу вибігав на село, цікавився, як звичайно, рибною справою та між іншим і циганами <...>, а при обідах і вечерях радо брав участь у загальних розмовах”. При цьому Кузеля дивувався його „добрій пам’яті і бистрому дару спостерігання”: під час „етнографічних розслідувань” у селі „Франко розглядався тільки й випитувався лише то про се, то про те”, а потім у Франковому звіті про цю експедицію Кузеля знайшов „дуже докладну характеристику та доволі подрібний опис народного будівництва та народної ноші на Бойківщині, хоч окремих нотаток у Франка не було” [4, с. 245–246].

Кузеля мав на увазі Франкову статтю німецькою мовою „Eine ethnologische Expedition in das Bojkenland” („Етнографічна експедиція на Бойківщину”), датовану 30 травня 1905 р. (*Zeitschrift für*

österreichische Volkskunde. – 1905. – № 11). У ній Франко згадав, що до складу експедиції, здійсненої за дорученням НТШ і Товариства австрійської етнографії у Відні, входили, крім нього самого, який 5 вересня повернувся до Львова, проф. Ф. Вовк з Парижа, „Зенон Кузеля – слухач університету у Відні” (вони працювали до кінця експедиції – 24 вересня), а 15 вересня до них приєднався інженер Павло Рябков з Російської імперії [18, т. 36, с. 68].

У Дидьовій, за спогадами Кузеля, „Франко міг зайнятися й рибальством, яке він так любив. Для сього він не жалувал і ночі і вертався не раз пізно <...>”. Тут Кузеля „мав добру нагоду пізнати Франка з товариського боку й чудуватися його тихій погідливості, яка, здавалося б, стояла в противенстві до його не раз різких виступів у критиках і статтях. Тільки інколи проривалася у нього охота „пожартувати”, й тоді він умів бути „кусливим”. Особливо виходив він із свого спокою, коли відчував у кого-небудь тинь прибільшення або бачив начебто неоправдане захоплення” [4, с. 246].

Кузеля, за його спогадами, не раз спілкувався з Франком під час наукової роботи в НТШ (на зборах товариства, засіданнях секцій, обговореннях рефератів), співпраці в українському літературно-науковому додатку до німецькомовної газети „Czernowitzer Allgemeine Zeitung” [4, с. 246]. Про який додаток ідеться – невідомо. У списках використаних періодичних і неперіодичних видань у покажчику Мирослава Мороза „Іван Франко: Бібліографія творів: 1874–1964” (К., 1966) такий додаток не фігурує. Щоденна газета „Czernowitzer Allgemeine Zeitung” виходила з німецькомовним додатком „Beilage der ‘Czernowitzer Allgemeine Zeitung’”; у його випуску за 25 грудня 1912 р. вміщено статті Кузеля, але Франкових публікацій немає (інші випуски, що їх також слід переглянути, у львівських бібліотеках відсутні).

У листі з Чернівців від 17 грудня 1913 р. Кузеля просив Франка дозволити передрукувати його „статтю про еміграцію в нашій „Україні” [2, № 1631, с. 474]. Йшлося про щотижневу газету „Україна” (з підзаголовком: „Демократична часопись”), яка виходила в Чернівцях від кінця 1912 року до середини 1914-го спочатку раз на тиждень, а від середини 1914-го – раз у декаду (Кузеля під криптонімом З. К. вів бібліографічну колонку). Від грудня 1913 року до початку березня 1914-го через страйк газета не виходила, за 1914 рік (від 5 березня) у Львівській національній науковій бібліотеці України ім. В. Стефаніка НАН України є лише шість чисел, у яких Франкових публікацій не виявлено.

Франко був внутрішнім рецензентом перших праць Кузеля, зокрема „Угорський король Матвій Корвін в слов’янській усній словесності. Розбір мотивів, зв’язаних з його іменем” (Записки НТШ. – 1905. – Т. 67; 1906. – Т. 68–70) і „Слов’янські балади на тему: хлопець перебирається в жіночу одіж або каже себе занести в мішку до кімнати дівчини, щоб її звести” (Науковий збірник на пошану М. Грушевського. – Л., 1906). Самих рецензій не виявлено, проте в протоколах засідань секцій і комісії НТШ від 19 жовтня та 2 листопада 1905 р. є відомості про те, що Франко виступав з рекомендацією цих праць до друку [19, с. 10–11, 13–14]. Судячи з Кузелиного листа до Франка від 16 грудня 1905 р. з Відня, Франко зробив такі зауваження: розширити вступ, підсумувати результати праці, зробити чіткішою систематизацію матеріалу. Франкові зауваження до наукового викладу Кузеля врахував – і в цьому ж листі писав про своє значне доопрацювання, яке „відповідатиме хоть в часті” його вимогам [2, № 1631, с. 433]. Про зауваження до праці „Слов’янські балади...” Кузеля згадував: „<...> Франко досить різко висловився про надуживання паралель і радив користуватися ними тільки там, де вони мають безпосередній зв’язок із обговорюваною темою” [3, с. 120]. Завдяки Франковому поданню, ці праці схвалено до друку.

У рецензіях на дослідження „Дитина в звичаях і віруваннях українського народу. Матеріали з полудневої Київщини” (зібрав Марко Грушевський, обробив Кузеля) (Матеріали до українсько-руської етнології. – 1906. – Т. 8; 1907. – Т. 9) Франко віддав належне істотній редакторській роботі Кузеля, зокрема в рецензії на перший том (ЛНВ. – 1907. – Т. 38. – Кн. 5) вказав, що Кузеля – „до кожного важнішого моменту в студіях над українською дитиною додавав або пояснення про етнологічні зв’язки сього моменту з міжнародними чи місцевими явищами в різних краях і у різних народів, або реєстри книжок, де говориться про такі самі явища. Таким способом, – дійшов висновку Франко, – зроблено все, що може дати сучасний стан науки для дослідження і вистудіювання тих явищ, таких многоважних для розуміння традиції і життєвих звичок народу” [18, т. 37, с. 238]. У рецензії на другий том (ЛНВ. – 1907. – Т. 40. – Кн. 12) Франко відзначив, що Кузеля систематизував матеріал і створив „з розрізнених, хоч по одній системі писаних записок одну органічну цілість”, а до того ж, як один із бібліотекарів Віденської університетської бібліотеки, додав „дуже цінний речевий і бібліографічний образ новочасних студій про дитину (пайдологію) і новочасних праць на користь якнайкращого виховання дітей” [18, т. 37, с. 387].

Тому-то негативна оцінка цього видання у статті Дмитра Дорошенка „Наукове Товариство імени Шевченка у Львові” [1, с. 166] викликала різку реакцію Франка в журнальному огляді цього часопису (Франко І. „Україна”, науковий та літературно-публіцистичний щомісячний журнал. Рік перший, том І. У Києві, 1907 р. // ЛНВ. – 1907. – Т. 38. – Кн. 6). Він вказав на „аж дивне недбальство” в рубриці критики [18, т. 37, с. 247–248], маючи на увазі саме рецензію Д. Дорошенка, і наголосив на високій науковій вартості праці „Дитина в звичаях і віруваннях українського народу”. Так само високо Франко оцінив дослідження Кузеля „Українські похоронні звичаї й обряди в етнографічній літературі. Огляд студій і бібліографія” (Етнографічний збірник. – 1912. – Т. 31/32), зазначивши на засіданні Філологічної секції НТШ, що „автор старався вичерпати український матеріал, оцінити його з научного боку і виказати незаповнені ще прогалини в розсліді похоронного обряду” [20, с. 13].

У Франковому фонді в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (Ф. 3) збереглося 17 листів (з них три поштівки) й одна записка (на візитній картці: [2, № 1694, с. 2–3]) Кузеля до Франка¹. Поштівка зі Львова (від 26 липня 1904 р., з приводу „речинця експедиції”), листи з Відня (1905–1908) і Чернівців (1912 – 1913) засвідчують довголітні наукові взаємини, що полягали між іншим в обміні та пересилці спеціальної літератури. Кузеля по змозі діставав і надсилав Франку фахові періодичні видання, народнописенні збірки, зокрема німецьку – Людвіга Ерка і Франца Беме „Deutscher Liederhort” (т. 1–3, Лейпциг, 1893–94) (лист від 3 грудня 1907 р.: № 1631. С. 457), англійську та шотландську – Френсіса Джеймса Чайлда „The English and Scottish Popular Ballads” (т. 1–5, Бостон; Нью-Йорк, 1882 – 1898) (листи від 30 грудня 1907 р. і 9 січня 1908 р.: [2, № 1631, с. 463, 467 – 469]), українську рукописну Федора (Хведора) Бодяньського (листи від 22 серпня і 9 жовтня 1907: [2, № 1631, с. 449, 451] тощо. У листі від 2 січня 1906 р. повідомляв, що немає у віденських бібліотеках книжки Володимира Антоновича Сахарова „Эсхатологические сочинения и сказания в древнерусской письменности и влияние их на народные духовные стихи” (Тула, 1879) [2, № 1631, с. 435], – позичити цю книжку Франко відтак просив Володимира Перетця в листі від 3 лютого 1906 р. [18, т. 50: 285].

У листах 1907 – 1908 рр., коли Кузеля і Микола Чайківський почали готувати ювілейний альманах до 40-х роковин заснування українського студентського товариства „Січ” у Відні, йдеться про Франкову участь у цьому виданні. 22 лютого 1907 р. ювілейний комітет у складі Володимира Кушніра, Кузеля та голови „Січі” Омеляна Бачинського листовно звернувся до Франка з проханням надсилати твори „на руки Зенона Кузеля” [2, № 1631, с. 437–439]. Не одержавши Франкових творів, Кузеля 29 листопада 1907 р. знову написав до нього, зазначивши, що „і комітет, і січовики бажають дуже бачити в ювілейнім збірнику пам’ятку від свого найлюбійшого і найвизначнішого члена” і що вони радо вмістять „також всякі спомини про „Січ” або про січовиків, що відіграли більшу ролю в життю нашої суспільности (прим. О. Терлецький), і всякі документи та листи, що яким-небудь чином дотикають „Січі” або її членів” [2, № 1631, с. 453 – 455]. У листі від 7 грудня 1907р. Кузеля просив Франка дати для альманаху кліше його портрета або сказати, де його дістати [2, № 1631, с. 461]. З листа від 9 грудня 1907 р. видно, що Франко не одержав лютневого й листопадового листів і відписав на першого грудневого листа [2, № 1631, с. 441] (очевидно, потім листи знайшлися, бо збереглися у Франковому архіві). У листі від 30 грудня, одержавши ще один відпис Франка, Кузеля повторив прохання надіслати твори для альманаху [2, № 1631, с. 465], а в листі від 9 січня 1908 р. вже дякував Франкові „за поезії до альманаху” [2, № 1631, с. 467 – 470]. Завдяки наполегливості Кузеля в альманасі „Січ” (Л., 1908) уміщено портрет Франка, його поезії „Туль, цар єгипетський” і „Зороастрова смерть” (цикл „Легенди” у Франковій зб. „Давне й нове”, 1911, тут – „Фуль, цар єгипетський”) та подані Франком, зі вступом, „П’ять листів Остапа Терлецького”.

У чернівецькій газеті „Czernowitzer Tagblatt” (1913. – № 3232. – 5.XII) австрійський журналіст єврейського походження Якоб Йоллес опублікував під псевдонімом Raphael Pinjola статтю „Iwan Franko. Zum 40-jährigen Jubileum” („Іван Франко. До 40-річного ювілею” – малося на увазі 40-річчя літературної діяльності: 1874 – 1914) і наприкінці її умістив власні переклади чотирьох віршів – трьох із „Зів’ялого листа”, один із циклу „Нічні думи”. Цю публікацію із супровідним листом німецькою мовою від 5 грудня 1913 р. за підписом Raphael Pinjola-Jolles він надіслав із Чернівців Франкові (лист зберігся: [2, № 1633, с. 435 – 436]). Франко вирішив „подати сей німецький голос до відома також української публіки” і вже 9 грудня переклав статтю українською мовою та запропонував газеті „Діло”, додавши „в відповідних місцях свої уваги та поправки”, як сам зазначив у коротенькій

¹ Недруковані листи З. Кузеля до І. Франка недавно опубліковано в додатку до статті: [17: 278–281].

передмові [14, с. 7] (Франкова передмова без назви, підп.: Іван Франко; три примітки підписано: І. Ф.; український переклад німецької статті подано без назви, підп.: Рафаель Піньоля). Далі після коротенької передмови (також без назви) Франко долучив „для проби” німецький переклад своєї поезії „Полудне...”, що його зробив Піньоля. Увесь цей матеріал датовано: „Писано дня 9 грудня 1913 р.”, підп.: Іван Франко [14, с. 8].

Кузеля прочитав цю публікацію, і в листі до Франка з Чернівців від 17 грудня 1913 р. зробив висновок, що Франко визнав німецький „фейлетон” (матеріал, уміщений у „підвалі” газети) „кращим”, раз дозволив „оголосити переклад”. Кузеля „довірно” повідомив Франка, що Рафаель Піньоля – це його учень з лекторату, справжнє прізвище якого – Яків Йоллес. За Кузелиною характеристикою, він „гідний того, щоб його заохотити до дальшої праці на занедбанім полі перекладів з українського; цікавиться ширю нашою літературою” і за його (Кузеля) спонукою „здумує видати по-німецьки цілу збірку” Франкових „віршів і оповідань – може, навіть у двох томиках”, тому Кузеля просив Франка вказати на твори, які слід перекласти. Також сповіщав, що університетська бібліотека дістала на 1913 рік 1000 корон на українські книжки, й він закупив за них усі „окремі видання” Франка, яких дотепер у бібліотеці „було дуже мало” [2, № 1631, с. 473 – 474]. Задуманої збірки Піньоля-Йоллес не видав.

Співчуваючи Франкові, який потрапив у матеріальну скруту, Кузеля в листі від 19 грудня 1908 р. до Володимира Гнатюка радив звернутися до австрійського міністерства культів та просвіти з проханням призначити Франкові нагороду за літературну працю (йшлося про щорічну австрійську стипендію для слов'янських митців), а зі свого боку, зголошувався домагатися сприяння від професорів слов'янської філології Віденського університету Ватрослава Ягича (радника австрійського уряду з питань надання стипендій для слов'янських літераторів, художників і композиторів) та Вацлава Вондрака, а також розмірковував про Нобелівську премію для Франка [9, ф. 34, № 307: арк. 18]. Дії В. Гнатюка з приводу саме цього листа невідомі, а назагал ще у квітні – жовтні 1908 року В. Гнатюк сам зробив ряд заходів для збору коштів Франкові.

Щодо австрійської стипендії для слов'янських митців, то її з українських літераторів мала тільки Ольга Кобилянська (зате неодноразово). 4 квітня 1913 р. український клуб австрійської державної ради в особі Костя Левицького звернувся до міністерства культів та просвіти з проханням виділити Франкові з нагоди сорокарічного ювілею його письменницької та наукової діяльності „милостиву пожертву у вигляді щедрої та постійної підтримки”. Однак у листі до міністерства культів та просвіти від 15 січня 1914 р. відповідальний у Львові за видачу стипендій запропонував відхилити це прохання, бо доти „таку відзнаку не отримав жодний польський поет”, а тому „надання переваги найвпливовішому лідерові найрадикальнішого рутенського напрямку може викликати в польському таборі неприємні відголоски”, а крім того, як видно зі звіту поліційного управління (від 30 липня 1913 р.), майновий стан Франкової сім'ї досить непоганий („Видання творів приносить йому щорічно прибуток в розмірі 2000 – 3000 корон, а наукові та літературні збірники, які видаються товариством ім. Шевченка, приносять прибуток в розмірі 3000 – 4000 корон щороку. І. Франко не має жодних боргів”, „найстарший син є професором гімназії, дочка, закінчивши вчительський семінар, працює урядничкою в руському страховому товаристві „Дністер”). Справа розглядалася на Президії ради міністрів, й 11 квітня 1914 р. було прийняте остаточне рішення „відкласти” це клопотання [16, с. 129 – 131].

Як заступник голови Історичного товариства в Чернівцях, Кузеля на початку 1912 року звернувся до всеукраїнського комітету з відзначення 40-річчя літературної діяльності Франка з пропозицією надати матеріальну підтримку хворому письменникові та організувати його виступ у Чернівцях (лист Кузеля до члена комітету Івана Кривецького від 1 березня 1912 р.: [9, ф. 9, № 244: арк. 1 – 2]). Тим часом ухвалу про організацію ювілейного дару для Франка комітет прийняв уже на своєму першому засіданні – ще від 27 січня 1912 р. [12, с. 76]. Що ж до подорожей Франка з літературними виступами, то ювілейний комітет рішуче відмовив з огляду на тодішню хворобу Франка (чернетка відпису І. Кривецького Кузеля від 6 березня 1912: [9, ф. 9, № 244/21: арк. 1 – 4]). Самому ж Франкові Кузеля від імені віділу чернівецької філії товариства „Руська Бесіда” запропонував виголосити платну лекцію для громадськості в одній із зал міста наприкінці березня 1912 року (листи від 19-го і 27 лютого 1912 р.: [2, № 1638: с. 301, 303]), але, діставши листа від І. Кривецького, делікатно написав Франкові, що з незалежних від них причин змушені відкласти його „виклад” „на відповіднійшу пору”, щоб зробити його „гарним, родинним святом” (листи від 15-го і 23 березня 1912 р.: [2, № 1638, с. 305; № 1631, с. 471 – 472]). Лекцію Франко прочитав через рік – 6 травня 1913 р. в залі Народного Дому [15, с. 13]).

У „літературно-науковому збірнику” „Привіт Іванові Франкові в сороклітє його письменської

праці. 1874–1914” (Л., 1916) надруковано розвідку Кузелі „Ярмарки на дівчата (Причинок до української етнології)”.

У працях Кузеля часто звертався до робіт Франка, давав високу оцінку його методичним напрацюванням, завдяки яким було залучено до збирацької етнографічно-фольклористичної роботи багатьох людей різних суспільних прошарків (священиків, вчителів, учнів) та уможливило видання близько 40 томів матеріалів [5: VI], відзначав чітку систематизацію джерел у Франкових збірках [7, с. 158]. А досліджуючи ігри при мерці, звернув увагу на прислів'я, що його записав Франко: „поховали під дзвінницею, били в сраку маглівницею” [6, с. 214], яке вказує на зв'язок гри з похоронним обрядом та її давнє походження. Кузеля підкреслив значення приказок у дослідженні похоронної обрядовості й зазначив, що порівняно з „Українськими приказками, прислів'ями і таким іншим” М. Номиса (Матвія Симонова), у „Галицько-руських народних приповідках” Франка значно більше подібного матеріалу; крім тих, які прямо стосуються до похоронів, є „під словом слабий, слабкість, смерть 82 приповідки, снитися 144 прип., хвороба і т. д.” [7, с. 160].

У польському славістичному щорічнику „Rocznik Slawistyczny”, присвяченому слов'янському історичному мовознавству (виходив польською мовою від 1908 року у Кракові), з'явилося під криптонімом *Ku* кілька коротких рецензій Кузелі на Франкові праці, а саме на „Сліди русинів у Семигороді в XII–XVI ст.” (Учитель: Науковий додаток. – 1911/1912. – № 1–3) – „Rocznik Slawistyczny”, 1912, Т. 5; „Шість записів князя Іллі Константиновича Острозького з р. 1535–40” (Учитель. – 1912/1913. – № 2), „Печеніги під Києвом 968 р. (Найстарша українська народна пісня)” (Неділя. – 1912. – № 10), „Причинки до історії України-Руси” (Писання Івана Франка. Т. VI. – Л., 1912) – усі: „Rocznik Slawistyczny”, 1913, Т. 6. У них подано огляд праць у жанрі бібліографічних повідомлень (анонсів).

Про Франка Кузеля написав статті „Із моїх споминів про Івана Франка” (ЛНВ. – 1926. – Т. 90) та „Іван Франко як етнограф” (Записки НТШ. – 1962. – Т. 169: Збірник на пошану Зенона Кузелі). Перша має виразний художньо-мемуарний характер, містить особистісну характеристику поета і знайомить з особливостями громадсько-наукового життя кінця XIX – початку XX ст. У ній описано події, що стосуються до 1897-го, 1898-го і 1904 років, – знайомство з Франком, участь у ювілейному зібранні до 25-річчя його літературної діяльності й експедицію на Бойківщину. „Іван Франко як етнограф” – це доповідь, виголошена 13 червня 1947 р. на урочистостях, присвячених Франкові у відновленому НТШ у Мюнхені, й пізніше опублікована у „Збірнику на пошану Зенона Кузелі”. У ній звернуто увагу на феномен Франка, який, з огляду на його видатні літературні здобутки, був менше згадуваний як науковець, зокрема етнограф. Підкреслено роль Франка як дослідника й організатора української науки. Найвагомішими в науковій спадщині Франка Кузеля вважав його фольклористичні праці, а етнографічних зацікавленнях Франка виокремив такі основні напрямки, як народне будівництво, одяг, медицина, народне мистецтво, сімейний та громадський побут. Розглядаючи методологічні засади наукової роботи Франка, вказав на конечність для етнографів фахового вишколу й системності у дослідженнях. На думку Кузелі, „Студії над українськими народними піснями” – це „<...> єдина у нас цього роду робота, в якій поєднані всі методи обробки: філологічна; текстуальна з реконструкцією первісних форм; історично-генетична, з розслідуванням розвитку й варіантів і виказуванням історичних і локально-побутових впливів; порівняльно-сюжетова, з використанням й глибоким знанням пограничної сусідської й західноєвропейської народної творчості” [3, с. 120]. Кузеля відзначив також наукову вагу шеститомової праці Франка „Галицько-руські народні приповідки” (Етнографічний збірник. – 1901. – Т. 1; 1905. – Т. 14; 1907. – Т. 23; 1908. – Т. 24; 1908. – Т. 27; 1910. – Т. 28), яка „довгі ще роки буде виконувати своє велике наукове завдання” [3, с. 121].

Взаємини Кузелі та Франка, в силу об'єктивних обставин, носили робочий характер та зводилися насамперед до наукових стосунків у структурі НТШ. Франків вплив на становлення Кузелі як вченого, передусім фольклориста, був, безсумнівно, значним, їх пов'язували спільні наукові інтереси, як ось дослідження балад та розробка методичних рекомендацій задля збереження усної народної спадщини. Від 1904-го до 1914 року вони тісно співпрацювали в Етнографічній комісії НТШ.

Література

1. Дорошенко Дмитро. Наукове Товариство імени Шевченка у Львові // Україна. — 1907. — Т. 1, март. — С. 158—168.
2. Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Ф. 3. — № 1631, 1633, 1638, 1694.
3. Кузеля З. Іван Франко як етнограф // Записки НТШ. — 1962. — Т. 169: Збірник на пошану Зенона Кузелі. — С. 117—121.

4. Кузеля З. Із моїх споминів про Івана Франка // Літературно-науковий вісник. — 1926. — Т. 90. — С. 241—246.
5. Кузеля З. Передне слово // Гам Дж. Фольклор: Підручник для збирачів народніх вірувань та звичаїв. — Коломия, 1909. — С. V—VIII.
6. Кузеля З. Посижінє і забави при мерци в українськїм похороннїм обрядї // Записки НТШ. — 1914. — Т. 121. — С. 173—224; 1915. — Т. 122. — С. 103—160.
7. Кузеля З. Українські похоронні звичаї й обряди в етнографічній літературі: Огляд студій і бібліографія // Етнографічний збірник. — 1912. — Т. 31/32. — С. 133—173.
8. Лепкий Б. Іван Франко // Твори: В 2 т. / Упоряд., автор прим. — К. : Дніпро, 1991. — Т. 2. — С. 613—650.
9. Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника НАН України. — Ф. 9. — № 244, 244/21; Ф. 34. — № 307.
10. Медведик П. К., Михайлюк І. С. Іван Франко і літературна Тернопільщина. — Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1963. — 76 с.
11. Медведик П. К. „На нашїм золотїм Подїллю...” // Шляхами Франка на Україні: Путівник / Упоряд. М. О. Мороз. — Л. : Каменярь, 1982. — С. 47—58.
12. Мельник Ярослава. І остатня часть дороги... Іван Франко: 1908—1916. — Дрогобич: Коло, 2006. — 439 с.
13. Мельничук Б. І. Іван Франко в Чернівцях навесні 1913 року // Мельничук Б. І. Поріднений з Буковиною: Літературознавчий нарис про Івана Франка. — Чернівці: Рута, 2007. — С. 10—19.
14. Німецький фейлетон про Івана Франка // Дїло. — 1913. — № 275. — 10.XII/27.XI. — С. 7—8.
15. Новинки // Україна [Чернівці]. — 1913. — № 17. — С. 6.
16. Панчук Наталя. Австрійський уряд та українські митці // Буковинський журнал. — 2002. — № 1/2. — С. 129—131.
17. Погребенник В. Ф. Визначний українознавець Зенон Кузеля // Українознавство. — 2002. — № 4. — С. 6—14; 2003. — № 1. — С. 274—281.
18. Франко І. Зібрання творів: У 50 т. — К. : Наукова думка, 1976—1986; Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах. — К. : Наукова думка, 2008, 2010. — Т. 51—54.
19. Хроніка НТШ. — 1905. — Част. 24. — 35 с.
20. Хроніка НТШ. — 1911. — Част. 48. — 37 с.
21. Чайківський М. Іван Франко в моїх спогадах // Іван Франко у спогадах сучасників / Упорядкув. О. І. Дей та Н. П. Корнієнко. — Л. : Книжково-журнальне вид-во, 1956. — С. 504—509. — Standesausweis Dr. Kuziela Zeno // Державний архів Чернівецької обл. — Ф. 216. — Оп. 3. — Од. зб. 164. — 6 арк.